

Róma új hatalma.

Ez év február 11-én életbelépett az ú. n. lateráni szerződés, mely az 1870 óta húzódó „vatikáni problémát“ megoldotta. Mult számunkban röviden említve volt már e probléma lényege, itt csak a teljesség kedvéért röviden megjegyezzük, hogy e szerződés a pápai állam részbeni visszaállításával megszüntette a pápák önként vállalt vatikáni fogságát s elenyésztette azokat a nehézségeket, melyek minden igazán katolikus és jó olasz hazafinak kétségen kívül sok nehéz órát okoztak. Ebből a szempontból nézve a dolgot, mi protestánsok is örömmel üdvözölhetnők a szerződés létrejöttét, hiszen azt a régóta vajudó kérdést: az egyház és állam találkozását a hívő lelkekben önmagával kibékítette és a problémát eloszlatta. Van azonban a kérdésnek más oldala is, melyre érdemes pár percnyi figyelmet fordítani. A szerződés mibenlétét illetően professor La Piana György volt katolikus páter, jelenleg az amerikai Herward-egyetem nagyhirű egyháztörténelmi tanára, igen világos és jól kifejtett rövid kis értekezést írt a „Christian Register“-be. Legjobb lesz, ha ezt az értekezést szórul-szóra leközzöljük:

„A Vatikán és Itália között létrejött szerződés meglepő dokumentuma egyfelől az egyházi követelések merészségének, másfelől pedig az állam jogait minden védelem nélkül kiszolgáltató engedékenységnek. E szerződésnek három része van: maga a békeszerződés, egy pénzügyi egyezmény és a Konkordátum. Mindháromban szembeszökőek azok az engedmények, amelyeket Itália tesz a Vatikánnak földekben és épületekben, készpénzben és értékpapírokban, egyházi intézményeknek és személyeknek adott kiváltságokban, az egyházi törvénykezésnek az állami elé és fölé való helyezésében. Viszonzásul a pápa „a római kérdést végleg és visszavonhatatlanul elintézettnek, tehát nemlétezőnek deklarálja és elismeri az Olasz Királyságot a Savoyai-dinasztiai alatt, Rómával, mint fővárossal“. (Békeszerződés 26. §.) Ez minden: egyszerű elismerése annak, ami 1870. óta amúgy is tény volt. A békeszerző-

dés elismeri továbbá a Vatikáni Államot, mint független szuverénitást, melynek következtében az részt fog venni az európai nemzetek diplomáciai rendszerében.

Ha nem lett volna más szerződés is, úgy ez a békeszerződés, az olasz népre nehezedő súlyos pénzügyi kötelezettségek és a Vatikán nemzetközi helyzetének kiélezettsége ellenére is, kevés változást hozott volna a jelenleg fennálló viszonyok közé. E békeszerződés mellett azonban ott van a Vatikán és Itália közt létrejött Konkordátum is, amely még sokkal nagyobb horderejű határozatokat tartalmaz, mint a békeszerződés maga. Mert amíg a békeszerződés csak egy kis vatikáni államocskát teremt meg, mely Itália egységét komolyan nem veszélyezteti, addig a Konkordátum viszont óriási hatáskörrel olyan helyzetet von maga után, mely Olaszország minden városában és törvényhozásában a vétó jogán államot csinál az államban. Nézzük meg, miként befolyásolja a Konkordátum általában a nevelést és a kulturális haladást.

Ha világi ember olvassa a Konkordátumot, csak a 26. §-t fogja olyannak találni, mint amelynek szavai erre vonatkoznak. A vallásitanítás, mely „jelenleg csak az elemi iskolákban kötelező, tovább fejlesztessék a középiskolákon át“ az egyház tanterve és ellenőrzése mellett. E tc. következményeképpen a katolikus vallás tanítása kötelező lesz ezentúl minden Gimnasii- és Licei-ben, vagyis minden középiskolában. A tanárokat csak az egyház hozzájárulásával lehet kinevezni, ugyane hatóság azonban elmozdításukat is követelheti.

E megállapítások már magukban véve is elég nagy horderejűek, de még ezek sem képezik az egyház követeléseinek maximumát. Van két törvénycikk (Konkordátum 5. §. és Békeszerződés 23. §.), melyek közvetve ugyan, de teljes felügyeletet biztosítanak az egyház részére Itália egész nevelési rendszere és kulturélete felett. A Konkordátum 5. §-a kimondja, hogy azok, akik a katolikus klérust hűtlenül elhagyták, vagy akik ellen „az egyház cenzurát gyakorolt, nem alkalmazhatók tanárnak, hivatalnoknak, vagy bármely olyan pozícióra sem, ahol a nyilvánossággal közvetlen érintkezésük lehetne“. E tc. első része azt jelenti, hogy többszáz kiváló középiskolai, sőt egyetemi tanár is, kik pedig pozíciójukat tudományos képzettségük és érdemeik révén nyerték volt el, most elvesztik állásukat csak azért, mert ifjú korukban meggondolatlanul a klérus tagjai közé léptek s mikor ezt a pályát nem tartották maguk részére kielégítőnek, kiléptek onnan. A tc. második része

azonban még ennél is súlyosabb következményeket von maga után. Minden tanárt, aki az egyház „cenzuráját“, azaz rosszalását magára találja vonni, el kell ezentúl állásából bocsátani. Az ilyen cenzurákat felidézõ körülmények listája meglehetősen nagy területét öleli fel (I. Codex Juris Canonici, Can. 2255. stb.) a különbözõ bûnöknek, mulasztásoknak, törvénytértéseknek, stb., amelyekért a cenzura vagy automaticæ jár, vagy pedig esetrõl-esetre alkalmaztatik. Elég elolvasni a IX. Pius alkotmányát (Apostolicae Sedis), amely még ma is csaknem teljesen érvényben van. „Tévtanok“ tanítása, melyek seregestül fel vannak sorolva ugyane IX. Pius híres Syllabus-ában, vagy pedig X. Piusnak a modernizmus ellen kiadott Encyclical Pascendi-jében szintén maguk után vonják e cenzurát. Más szavakkal: e tc. hatalmas fegyvert adott az egyház kezébe, mellyel ellenõrzése és uralma alatt tudja tartani Itália összes tanítóit és tanárait, elemi, közép és felsõ fokú iskolákban egyaránt. Minden szabad kutatás, liberális gondolkozás ezentúl tiltva lesz olasz tanítók és tanárok számára. Hogy e §-t félre ne lehessen érteni és hogy annak hatálya csakugyan kiterjedjen egész Itáliára, a békeszerződésbe egy újabb §-t vettek be, mely fenti tc. hatályát még jobban kiszélesíti. A békeszerződés 23. §-a ezeket mondja: „Ítéletek és dekrétumok, melyeket az egyház bocsátott ki és hivatalosan közölt az állami hatóságokkal, egyházi vagy disciplinárius ügyekre vonatkozóan, azonnal törvényerõre emelkednek minden polgári ügyre vonatkozóan.“ Ezek a szavak: „egyházi és disciplinárius ügyek“ eléggé tágértelmûek arra, hogy csaknem mindent magukba foglaljanak, különösen azért, mert annak meghatározása, hogy mi tartozik ezen fogalmak alá és mi nem, az egyházi hatóságok feladata.

Az egyház ellenõrzése tehát minden lényeges kulturális és nevelési kérdés felett biztosítva van Itáliában; az egyházi hatóságok ítéletei és decretumai a rendõrség által fognak végrehajthatni.“

Eddig tart La Piana professzor cikke. Felesleges kommentárokat füzni hozzá, beszél az magáért. Olaszországban hát diadalra jutott az egyház világi rendeltetésének az elve. Am vajjon milyen hatással van ez a világ többi országainak katolikusaira? Javitott-e, vagy rontott inkább helyzetükön a Lateráni Szerződés?

Mikor e szerződés létrejöttek a híre szétszaladt a távirón a világ négy tája felé, mindenütt megdöbbenést és kételkedést keltett fel a napilapok redakcióiban. Azután meg találgatni kezdték, vajjon mi lehet az, mely a „Duce“-t, a kiszámíthatatlan Mussolinit, e szerződés megkötésére bírta? Hiszen ezzel sem õ, sem Itália nem nyer

látszólag semmit. Kell tehát, hogy legyen valami a háttérben, még pedig — s itt a találgató elmék csúful meggyanusították a pápa külügyi államtitkárát, Gasparri baborost — valószínűleg az, hogy a pápa e szerződésért cserébe teljes támogatást ígért Mussolininak erkölcsi, sőt politikai téren is. Ez persze csak találgatás. A harmadik lépcső volt megállapítani azt, hogy milyen hatással van e szerződés más országok katolikusaira nézve? Katolikus államokban a hír kedvező fogadtatásra talált. Ám katolikus állam, ahol a vezető kormánykörök is katolikusnak vallják magukat, kevés van. Tulajdonképpen csak Spanyolország könyvelhető el e néven, mert Franciaország már régóta mint infidelis szerepel a pápai udvarnál; Ausztria szocialista; Csehszlovákia nyíltan szakadár; Lengyelország és Belgium pedig politikai okoktól teszi függővé szimpátiáját. Protestáns országokban pedig e szerződés minden jel szerint, igenen sokat rontott a katolikusok helyzetén. Leginkább az Egyesült-Államokban éleződött ki a helyzet. A legutolsó elnökválasztás alkalmával ugyanis a katolikus Smith jelöltségét az egész amerikai katolikus társadalom nagyon melegen felkarolta. Az Egyesült-Államokban eddig még nem volt katolikus elnök, ezért hát nagy vitakozások indultak meg templomi szószékeken, lapokban, folyóiratokban, vajjon egy katolikus elnök nem veszélyeztetné-e az ország demokratizmusát? Mult októberben, mikor a küzdelem a leghevesebb volt, seregestől jelentek meg nyilatkozatok előkelő katolikus vezérférfiaktól, egyöntetűen bizonygatva, hogy a katholicizmus és a Vatikán tisztán eszményi célokért küzdenek, világi téren nem akarnak semmit sem elérni, következőleg egy katolikus elnök egyáltalán nem veszélyeztetné Amerika demokratizmusát. Eltelt pár hónap s a katolikus sajtó hangja egyszerre megváltozott. Valóságos üdvrivalgással ünnepelték a Lateráni Szerződés megkötését s a pápa politikai hatalommá való előretörését. Az „America“ című katolikus folyóirat meg épen ezeket írta: „A pápa sohasem szünt meg világi és politikai hatalom lenni s nemcsak azáltal vált ilyenné, hogy Itália elismerte ezt a tényt.“ Micsoda ellenmondás a pár hónap előtti fogadkozásokkal, hogy a pápa csak szellemi téren kíván működni! Ez ellenmondás súlyosságát nemcsak az amerikai protestánsok, de józanabb gondolkozású katolikus vezérférfiak is elismerik s semmi jót sem jövendőlnék e pálfordulás következményének. Egyik ilyen vezetőférfiu meg is írta e véleményét a „The Louisville Courier Journal“ hasábjain: „Az olasz helyzet minden amerikai katolikust megdöbbenően érintett. Mit mondjunk most

már honfitársainknak, ha ők a pápa politikai céljairól érdeklődnek? Ez az újság egyformán meglepte a protestánst, az agnosztikust, az atheistát és minden katolikust is, akivel csak beszéltem. Az előjelek azt mutatják, hogy ezentúl minden katolikusnak az útja, ki bármily, ha csak a legalacsonyabb politikai tisztségre is vágyik, tövisekkel lesz kikövezve. Gyanúsítás és támadás fog érni minden lépésünknel s folyton bizonygatnunk kell majd amerikai lojalitásunkat. Ha van valahol katolikus vezetés ebben az országban, az ezentúl a legnagyobb veszélyeknek lesz kitéve. A Konkordátum győzött Rómában, de veszített mindenütt máshol.“

Ez a hangulat a többi protestáns országban is urrá lett az emberek lelkein, ha nem is oly nagy mértékben, mint Amerikában. Némelyek még olyan abszurd következtetésekre is eljutottak, hogy ezentúl katolikus férfi egyáltalán nem választható meg politikai állásba, mert hiszen minden jó katolikus legfőbb uralkodója nem saját országának törvényhozó testülete, hanem a pápa, akinek politikai céljai esetleg homlokegyenest ellenkezőek lehetnek egy egy országgal.

Levonva a tanulságokat a fenti jelenségekből, a következőket mondhatjuk: A Lateráni Szerződés kétségtelenül új korszakot nyit nemcsak a katolikusok, hanem általában minden vallás történetében. Nekünk protestánsoknak egyelőre sem búsulni, sem kárörvendeni nem kell. Ha a szerződés csakugyan csak Rómában győzött s mindenütt másutt veszített, akkor e veszesség minket is érint, habár csak közvetve is. Ha ugyanis a jelenleg uralkodó nemzeti érzés ellenfelét fogja látni a katolikus vallás politikai hatalomra való törekvésében, ennek következményeként minden vallás szenvedni fog. Mert jaj a vallásnak, ha az ismét visszatéved a lélek birodalmából a piaci politika és a diplomáciai tülekedés vásártereiére! Most már minden attól függ, hogy fogja használni Róma visszaszerzett régi fegyvereit? Ettől függ az, vajjon a mi protestálásunknak újra fel kell-e emelnie szavát szószékeken, országgyűléseken, elszántan küzdve a hit szellemi igazságaiért? Ez az év a Speier-ben tartott első protestáció négyszázadik éve. S most újult fel ismét Róma világi hatalma is. Érdekes találkozása az eseményeknek!

Sz. I. S.

A bakkalaureátusi törvény.

A törvényhozás május utolsó napjain az 1925-ben létesített bakkalaureátusi vizsgálatra vonatkozó törvény néhány módosítását fogadta el. Ez a módosított törvény már az idén életbe lép.

Mi tette szükségessé a törvény módosítását?

A megokolás megállapítja, hogy a bakkalaureátus, mint kiválasztó vizsgálat, szükséges. De három évi tapasztalat bizonyos hiányait állapította meg s a közoktatás vezetőjét arra bírta, hogy e hibák kijavítása végett a törvény néhány intézkedésének módosítását javasolja.

Egyik ilyen módosítás az, hogy növeli a vizsgáló bizottságok számát s nem 200, hanem csak 100 jelentkezőt utal egy bizottság elé.

A másik: a bizottságokat úgy alkotja meg, hogy legyenek benne olyan tanárok is, akik ismerik a jelölteket már mint tanulókat, hogy az osztályozásnál a tévedés, amennyire lehet, kikerülhető legyen (să se elimine, cât mai mult posibil, hazardul).

A harmadik: a vizsgálat tárgyainak *kevesbitése kettővel* és az irodalmi és természettudományi tantárgyak között valamennyire észszerűbb egyensúly létesítése.

A közvéleményben az a nézet terjedt el, hogy a vizsgáló-bizottságokban részt fognak venni kisebbségi tanárok is. Ez a nézet helytelen. A törvény félreérthetetlenül mondja, hogy a vizsgáló-bizottságok tagjai csak *állami* tanárok lehetnek. De a bizottságokat úgy kell összeállítani, hogy legyenek azokban más városban szolgáló tanárok, valamint olyanok is, akik olyan iskoláknál szolgálnak, amelyekből a vizsgálandó jelöltek jönnek. Minthogy azonban megvizsgálandó jelöltek nemcsak állami iskolákból jelentkeznek, hanem felekezetiékből is s minthogy a bizottság tagjai csak állami tanárok lehetnek, világos, hogy itt a román tanügyi közvéleménytől is kívánt olyan méltányos és helyes intézkedésről, a régi törvénnyel szemben azt mondhatjuk: kedvezményről van szó, amelynek üdvös